

УДК 336:330
JEL Classification B52, E02, G18
DOI 10.33111/EE.2025.54.BabenkoA

Artem Babenko
*Ph.D., Associate Professor of
Department of finance named after
Viktor Fedosov
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman
ORCID: 0000-0001-9031-0616*

Бабенко Артем Станіславович
*к.е.н., доцент кафедри фінансів
ім. В. Федосова
Київський національний
економічний університет імені
Вадима Гетьмана*

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Анотація. Статтю присвячено аналізу трансформації економічної структури суспільства, зокрема й у сфері фінансових відносин, яка потребує вдосконалення методів дослідження та вироблення нових теоретико-методологічних підходів, які відповідають сучасним ринковим перетворенням. У статті досліджено інституційні умови, інституційна структура та сучасний розвиток наукового пізнання фінансової інфраструктури. Висвітлено теоретичні парадигми та транзакційні витрати як витрати з експлуатації (функціонування) економічної системи. Розглянуто сучасні дослідження як оцінка впливу фінансової глобалізації та лібералізації ринків капіталу на економічне зростання залежно від якості інститутів національних економік. Дослідження проведено для окреслення ключових можливостей формування сучасної фінансової інфраструктури.

Ключові слова: інституційна структура, інституційна рівновага, транзакційні витрати, фінанси

EVOLUTION OF SCIENTIFIC VIEWS ON THE ESSENCE OF FINANCIAL INFRASTRUCTURE

Annotation. This article is dedicated to a comprehensive analysis of the transformation of the economic structure of society, with a particular focus on the field of financial relations. These transformations call for the improvement of existing research methods and the development of new theoretical and methodological approaches that are in line with the ongoing market transformations. As economic systems evolve under the influence of globalization, digitalization, and changes in financial markets, there is a need for scientific approaches that are flexible and adaptable to new realities.

A key focus of the article is the examination of institutional conditions that affect the financial sector, the institutional structure, and the modern development of scientific knowledge regarding financial infrastructure. The article explores how institutional factors change in response to economic, political, and technological shifts, and how these changes

either promote or hinder the development of the financial system. Understanding these dynamics is essential for policymakers and businesses alike, as it can inform better decision-making in a rapidly evolving economic landscape.

Furthermore, the article reviews contemporary research that evaluates the impact of financial globalization and the liberalization of capital markets on economic growth. It looks at how these factors affect national economies, particularly in relation to the quality of their institutions. The findings underscore that high-quality institutions play a critical role in ensuring that global financial trends positively influence economic growth and stability.

The study ultimately seeks to identify the key opportunities for the creation of a modern financial infrastructure that is resilient, sustainable, and capable of meeting the demands of current economic systems. Such an infrastructure is necessary to foster long-term growth and prosperity in a globalized economy, ensuring that financial systems are more inclusive and adaptable to future challenges.

Key words: institutional structure, institutional equilibrium, transaction costs, finance.

Вступ. Трансформація економічної структури суспільства, зокрема й у сфері фінансових відносин, потребує вдосконалення методів дослідження та вироблення нових теоретико-методологічних підходів, які відповідають сучасним ринковим перетворенням. Сучасна економіка описується у межах мейнстріму економічної науки теоріями неокласичної парадигми, заснованої на передумові, що це учасники економічних відносин максимізують граничні величини, проте інституційні умови, інституційна структура накладає суттєві обмеження досягнення цього ефекту [1].

Вирішення аналогічних завдань у межах неокласичної парадигми значною мірою вичерпало потенціал, натрапило на об'єктивні межі теоретичного знання в руслі певного наукового підходу та на певному етапі розвитку економічної науки.

Сучасний розвиток наукового пізнання економічної системи формує нову економічну парадигму: інституційну, яка базується на ширшій загальнонауковій парадигмі — на синергетичній [2]. Традиційне протиставлення ринкової ефективності та захисної ролі правил стало не відповідати дійсності: у реальній економіці кордон між подібними моделями виявився розпливчастим, і те, що раніше трактувалося як недосконалість ринку, зараз нерідко стає джерелом економічної вигоди [3].

Висунення інституційного розвитку до центру досліджень економічної динаміки обумовлено сучасними реаліями і зрушеннями, що визначаються ними, у науковій парадигмі соціальних досліджень. Аргументи, наведені неокласичної теорією, непереконливі

через те, що хоча її моделі пояснюють окремі розбіжності у функціонуванні економік з урахуванням відмінностей обсягом інвестицій в освіті, нормі заощаджень, але не можуть пояснити, чому провалюються спроби вживати заходів, навіть якщо вони здатні забезпечити потрібне [4]. Отже, що віддача визначається інституціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна наука має в розпорядженні великий обсяг знань про рівноважні характеристики економічних систем, але про динамічну траєкторію переходу від однієї системи або структури до іншої відомо набагато менше [5].

Незрозумілий також характер залежності траєкторії переходу від початкових умов. Ця проблематика перебуває у центрі уваги теорії інституційних змін, що формується. Д. Норт окреслив рамки аналізу інститутів, базуючись на економічній теорії вибору в умовах обмежень, включаючи в аналіз нові обмеження: трансакційні витрати, повноту інформації, і навіть особливості процесів прийняття рішень з урахуванням цих обмежень [6].

Д. Норт обґрунтував, що в рамках інституційної парадигми економічний розвиток постає як процес інституційних інновацій, інституційний розвиток інновації інститутів, а також сформулював ряд визначень та принципових положень теорії інституційних змін [7].

Цикл інституційних інновацій пов'язаний, він модифікує та ініціює інноваційні цикли у технології (за І. Шумпетером) [8] і довгі хвилі економічного циклу (за В. Кондратьєвим) [9] і короткі економічні цикли. Інституційні зрушення, тобто радикальна трансформація інститутів в економічній системі, одночасно і створюють простір розгортання економічних процесів у межах існуючих інституційних обмежень, й ініціюють хвилі економічної динаміки, а також задають напрям і потенціал економіки.

Інституційна рівновага є той чи інший ідеальний тип господарства, що розглядається крізь призму його інституційного устрою. А перехідна економіка відповідає стану порушеної інституційної рівноваги.

Як справедливо зауважує Ю. М. Сафонов, інституційна рівновага — така ж абстракція, як і рівновага на ринку досконалої конкуренції, і має сенс говорити лише про певний рівень наближення до нього. Інституційні зміни постійно призводять до зрушень у структурі трансакційних витрат, це вимагає перегляду норм, правил, контрактів різного рівня [10]. Цей процес викликає перехід від одного стану інституційної рівноваги до іншого. Порушення

інституційної рівноваги свідчить про зміну структури трансакційних витрат і відповідні зрушення в переговорній силі сторін в інституційних трансакціях.

Відсутність стратегії інституційних змін чи невдала тактика її реалізації призводить до порушення єдності системи формальних правил, ескалації інституційного конфлікту між домінантними формальними та різними неформальними інститутами, що формує у траєкторії руху економіки обмеження розвитку. Ці чинники разом підвищують рівень трансакційних витрат економіки, змінюють структуру і порушення інституційної рівноваги.

Хоча ці дослідження принесли значний внесок у розуміння проблем на сутність фінансової інфраструктури, вони залишаються лише початковими кроками у вирішенні цієї складної проблеми.

Для досягнення успіху слід продовжувати дослідження в цьому напрямі та розробляти більш ефективні напрями на формування сучасної фінансової інфраструктури.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз основних понять та визначення основних можливостей, формування сучасної фінансової інфраструктури.

Результати. Оскільки економічний розвиток багато в чому залежить від показників інституційного середовища, то важливим напрямом дослідження є аналіз ринку прав, яким в економіці виступає ринок цінних паперів, його інституційних змін та їх специфіки [11].

Базовим інститутом ринкової економіки є ринок. Оскільки ефективні ринки — це ключ успішного економічного життя, вони мають бути поставлені до центру економічної парадигми. Дійсно, у неокласичній парадигмі немає поняття інститутів і, за Вільфредо Парето, ефективність — не результативна, коли справа доходить до різних інституційних структур та їх економічного застосування у різні періоди [12].

Більш того, в неокласичній теорії ефективні ринки передбачають інституційну структуру, в рамках якої сторони, що обмінюються, отримують вигоду від торгівлі в світі з нульовими трансакційними витратами. Насправді ж інституційна структура створює конкурентні сили та учасників, які провадять арбітраж, щоб якомога більше наблизитися до ефективних ринків.

Перерозподіл прав власності впливає не лише на обсяг випуску, а й на розподіл багатства і, що особливо важливо у нашому аналізі, на відносні ціни економіки, оскільки ресурси витрачаються на визначення, придбання й забезпечення прав. Зрозуміло,

що у період трансформації економіки на ринкову трансакційні витрати об'єктивно високі, вищі, ніж у періоди інституційної рівноваги у межах різного типу господарства (планового чи ринкового). Трансформація системи виправдана й економічно доцільна лише тоді, коли нова інституційна система забезпечує дещо нижчий рівень витрат трансакцій, ніж попередня.

Ерроу визначає трансакційні витрати як витрати з експлуатації (функціонування) економічної системи [13]. Як співвідносяться з ними витрати інституційних трансакцій у процесі інституційних змін? Інституційні витрати виражають ціну, яку сплачує будь-яка економічна система за недосконалість своїх ринків. Оскільки трансакційні витрати за природою є соціальними втратами (social losses), вони перешкоджають позитивним процесам і прискорюють негативні.

Отже, трансакційні витрати є системотворчим чинником.

Інституційна трансакція, на думку Д. Бромлі, — це результат нових економічних умов, що полягає в наборі дій, спрямованих на формування нових інституційних угод. Інституційні трансакції відрізняються від інших ринкових угод об'єктом угоди, якою виступають правила та норми економічної поведінки, і в першу чергу відносно нові, що не регулюють відносини учасників угоди на момент її укладання.

Як зазначає у зв'язку з цим Д. Бромлі, економічна поведінка — це щось більше, ніж обмін товарами та послугами; економіка — це також визначення та розмежування областей вибору індивідів та груп [14]. Ці площини вибору визначають і постійно модифікують за допомогою інституційних угод. Дії, що вживаються відповідно до нових економічних умов з метою встановлення нового інституційного устрою, називають інституційними угодами.

Недоліки інституційних змін являють собою плату за зміну властивостей економічної системи, і тому за природою є трансакційними витратами.

Вплив інституційної організації суспільства на продуктивність економіки та економічне зростання нині є предметом інтенсивних досліджень. Аджемоглу, Джонсон і Робінсон детально аргументують, що відмінності політичних та економічних інститутів є фундаментальною причиною глибоких відмінностей між країнами за рівнем продуктивності їх економік [15].

Важливим напрямом сучасних досліджень є оцінка впливу фінансової глобалізації та лібералізації ринків капіталу на економічне зростання, залежно від якості інститутів національних економік. У дослідженні М. Клейна (M. Klein) показано, що вплив

лібералізації капіталу на економічне зростання залежить від економічної ситуації, за умов якої проводиться лібералізація [16]. Теоретична модель описує взаємозв'язок між реакцією зростання на лібералізацію капіталу та інституційною якістю.

Три емпіричні показники, засновані на моделі, оцінюються з урахуванням 71 країни. Оцінки всіх трьох характеристик підтримують гіпотезу про існування немонотонного взаємозв'язку між впливом лібералізації на економічне зростання та якістю інститутів приблизно в $\frac{1}{4}$ країн, що показує статистично та економічно значущий вплив відкритості на економічне зростання.

Відомі й інші погляди на роль політичних та економічних інститутів, але всі вони різною мірою обумовлені відсутністю адекватного апарату для опису механізмів формування інститутів та їх взаємодії з економікою. Прагнучи подолати цю методологічну проблему, Е. Пріснер фокусує аналіз на порівняльній статистиці взаємодії між інституційною організацією суспільства та економікою, використовуючи для її опису деякі модифікації та узагальнення апарату та методів теорії кооперативних ігор [17].

Інститути формуються внаслідок дій різних груп чи об'єднань людей у вже існуючому інституційному середовищі. Існують різні рівні та типи інститутів. До регулятивних інститутів відносяться, наприклад, ринок, держава та ін.

Інститути — це не лише правила гри, що накладають обмеження на допустимий вибір дій, як наголошує Норт, їхнє призначення — створювати якомога стійкіші та ефективніші механізми вибору рішень у будь-яких конфліктах інтересів. Розвиток системи інститутів принципово визначається тим, наскільки обрана система здатна забезпечити баланс інтересів у часі [18].

Теоретико-ігровий напрям у теорії інститутів визначає формування інституційної організації суспільства як результат спільних дій різних угруповань. Як показали в цитованій роботі Дж. фон Нейман, О. Моргенштерн, рівновага в цій системі ігор нагадує рівновагу, за Нешем, з тією різницею, що тепер у кожному з просторів діють не окремі гравці, а всілякі коаліції одних і тих же гравців, наділені економічними та інституційними інтересами та відповідними економічними способами [19].

Взаємозв'язок інституційних змін та розподілу економічних ресурсів — ще один із ключових аспектів концептуального опису взаємодії між економічними та інституційними факторами у роботі Аджемоглу, Джонсона та Робінсона [20].

Д. Норт вказує на наявність меж пізнання і в рамках цього підходу: «Мірою того, як нам вдається здійснити порядкове ранжу-

вання трансакційних витрат, ми можемо передбачати характер впливу граничних змін на інституційну реорганізацію. Проте до цього оптимістичного твердження слід додати застереження: при тому, що ми вміємо і маємо можливість передбачати спрямованість інституційних змін, визначення точної форми, яку приймуть ці зміни, все ще залишається за межами наших професійних можливостей» [21].

Інституційний підхід як економічна парадигма спирається на теорію систем як загальнонаукову парадигму пізнання соціальних і природних систем. Оскільки витрати трансакції в економічній системі ненульові (що аналогічно силі тертя у механічних системах), створення інститутів, що регулюють економічну діяльність, здатне знизити рівень і змінити їх структуру.

Формування системи, що розвивається на власній основі, означає формування базового рівня ентропії, при якому система здатна зберігати свою цілісність. Формування економічної, зокрема фінансової, системи означає утворення її інституційної матриці та відповідного їй базового рівня трансакційних витрат у ній, що також забезпечують її цілісність.

Однак позитивний розвиток або регрес економічної системи, тобто зміна структури її елементів і системи взаємозв'язків між ними, залежить, крім інших факторів, і від зміни рівня трансакційних витрат функціонування системи. Це аналогічно до зміни рівня ентропії в системі, здатного як вплинути на її перехід у якісно новий стан з вищим рівнем самоорганізації, так і призвести до її саморуйнування. Процес змін у переважній більшості випадків залишається безперервним (incremental).

Зміни норм економічної діяльності означають зміну міри упорядкованості економічних процесів у системі. Інституційна структура економіки та взаємозв'язки між її елементами утворюють інституційну систему економіки. Ринкова та неринкова підсистеми мають свої інститути, які включені різною мірою до інституційної матриці, що становить базисний каркас інституційної системи економіки.

Такий погляд на структуру економіки створює основу для розуміння логіки розвитку інституційних перетворень у процесі глобалізації світової економіки. Формування глобальної інституційної матриці створить важливу можливість функціонування глобальної економіки як цілісної системи за відмінності національних економік, оскільки цей базисний каркас стане єдиним, загальним, а національні інституційні системи — однорідними, за збереження національної своєрідності.

Висновки. Отже, основним об'єктом регулювання в економіці є її інституційна матриця: її структура, характер та якість її елементів. Формування та регулювання економічних інститутів забезпечує функціонування економіки з певним рівнем трансакційних витрат. Регулювання інститутів дозволяє регулювати розвиток економіки та рівень трансакційних витрат у ній як параметр, або навіть атрибут економіки, що безпосередньо впливає на якість її функціонування та потенціал зростання.

Цілями регулювання інституційної системи є як забезпечення механізму функціонування економіки та її різних підсистем з мінімальними трансакційними витратами, так і створення інституційних умов розвитку економічної системи.

Регулювання економічних систем, як відомо, включає зовнішнє регулювання та саморегулювання. Неринкові (ієрархічні) системи організації економічної діяльності тим і відрізняються від ринкових, що механізм саморегулювання тут займає підлегле становище, грає підлеглу роль. Відносна межа зростання ринкової підсистеми економіки визначається рівністю трансакційних витрат у ній (тобто витрат за функціонування ринкового механізму і здійснення економічних операцій у ній) та аналогічних трансакційних витрат у ієрархічній, неринковій підсистемі. Проте спільне функціонування цих різних типів економічної організації у межах цілісної економічної системи вимагає, з одного боку, компліментарності ринкової і неринкової підсистем, з другого боку, впливає з їхньої взаємодії на рівень і структуру трансакційних витрат у межах кожної з них. Причому взаємодія цих підсистем може деформувати як інститути кожної з них, так і рівень трансакційних витрат, але вона впливає на можливість їх заміщення, тобто на можливість альтернативного проведення конкретних економічних операцій або у одній, або в іншій підсистемі.

Література

1. Теорія фінансів : Підручник / За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К. : Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
2. Коломієць В. Л. (2016). Дискусійні питання сутності фінансової інфраструктури. Економіка та держава. № 9. С. 77-79.
3. Рекуненко І. І. (2013). Інфраструктура фінансового ринку: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ». 411 с.
4. Вдовіна І. О. (2010). Роль фінансової інфраструктури у сучасній фінансовій архітектурі. Інституційний репозитарій ДВНЗ «Київський

національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». URL: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/14820/1/191-194.pdf>

5. Опарін В. М. (2015). Модернізація фінансової інфраструктури як основа забезпечення стабільності національної економіки. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4042>

6. Норт Д. (2000). Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. К. : Основи. С. 141.

7. North, Douglass C., Thomas Robert P. (1973). *The Rise of the Western World: A New Economic History*. Cambridge: Cambridge University Press.

8. Шумпетер Й. (1995). Капіталізм, соціалізм, демократія. К. : Основи, 1995. 527 с.

9. Квітка С. А. (2014). Соціально-політичні аспекти теорії «довгих хвиль»: цикли політичної активності у взаємодії держави, бізнесу та громадянського суспільства. Аспекти публічного управління. Теорія та історія публічного управління. № 1-2 (3-4). С. 12-22.

10. Сафонов Ю. М. (2013). Інституціоналізм в умовах трансформації АПК. Ефективна економіка. № 4.

11. Державне регулювання розвитку фінансової інфраструктури в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / Національна академія державного управління при Президентові України. К., 2006. 32 с

12. Струк Н. П. (2019). Економіка добробуту Вілфредо Парето як теоретична основа забезпечення високої якості життя населення. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». № 13. С. 233-239.

13. Эрроу К. (193). Возможности та межі ринку як механізму розподілу ресурсів. THESIS. Т. 1. Вип. 1. С. 53-68.

14. Bromley D. (1989). *Economic Interests and Institutions*. Basil Blackwell. P. 110.

15. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. (2022). Вузький коридор. Держави, суспільства і доля свободи (оновл. вид.). Наш Формат. 520 с.

16. Klein M. W. (2005). Capital account liberalization, institutional quality and economic growth: Theory and evidence. URL: <https://www.nber.org/papers/w11112>.

17. Prisner, Erich. (2014). *Game Theory Through Examples* / Franklin University Switzerland. 284 с.

18. North, Douglass C., Thomas Robert P. (1973). *The Rise of the Western World: A New Economic History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1973.

19. Von Neumann, J.; Morgenstern, O. (1944). *Theory of Games and Economic Behavior*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1944.

20. Acemoglu, D., Johnson, S., and Robinson, J. (2005) Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth, P. Aghion, S.N. Durlauf (eds), *Handbook of Economic Growth*, Vol. 1A, New York, Elsevier, 385–472.

21. North, Douglass C., Thomas Robert P. (1973). The Rise of the Western World: A New Economic History. Cambridge: Cambridge University Press, 1973.

References

1. Teoriya finansiv : Pidruchnik / Za red. prof. V. M. Fedosova, S. I. Yuriya. K. : Tsentru uchbovoi literatury, 2010. 576 c.
2. Kolomiets V. L. (2016). Diskusiini pitannya sutnosti finansovoi infrastrukturi. Yekonomika ta derzhava. № 9. С. 77-79.
3. Rekunen I. I. (2013). Infrastruktura finansovogo rinku: suchasni stan ta perspektivi rozvitku : monografiya. Sumi : DVNZ «UABS NBU». 411 c.
4. Vdovina I. O. (2010). Rol finansovoi infrastrukturi u suchasni finansovii arkhitekturi. Institutsiini repozitarii DVNZ «Kiivskii natsionalnii yekonomichnii universitet imeni Vadima Getmana». URL: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/14820/1/191-194.pdf>
5. Oparin V. M. (2015). Modernizatsiya finansovoi infrastrukturi yak osnova zabezpechennya stabilnosti natsionalnoi yekonomiki. Yelektronne naukove fakhove vidannya «Efektivna yekonomika». № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4042>
6. Nort D. (2000). Institutsii, institutsiina zmina ta funktsionuvannya yekonomiki. K. : Osnovi. С. 141.
7. North, Douglass C., Thomas Robert P. (1973). The Rise of the Western World: A New Economic History. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Shumpeter Y. (1995). Kapitalizm, sotsializm, demokratiya. K. : Osnovi. 527 c.
9. Kvitka S. A. (2014). Sotsialno-politichni aspekti teorii «dovgikh khvil»: tsikli politichnoi aktivnosti u vzaemodii derzhavi, biznesu ta gromadyanskogo suspilstva. Aspekti publichnogo upravlinnya. Teoriya ta istoriya publichnogo upravlinnya. № 1-2 (3-4). С. 12-22.
10. Safonov Yu. M. (2013). Institutsionalizm v umovakh transformatsii APK. Yefektivna yekonomika. № 4.
11. Derzhavne reguluvannya rozvitku finansovoi infrastrukturi v Ukraini : avtoref. dis. ... d-ra nauk z derzh. upr.: 25.00.02 / Natsionalna akademiya derzhavnogo upravlinnya pri Prezidentovi Ukraini. K., 2006. 32 c
12. Struk N. P. (2019). Yekonomika dobrobutu Vilfredo Pareto yak teoretichna osnova zabezpechennya visokoï yakosti zhittya naseleennya. Yelektronne naukove fakhove vidannya z yekonomichnikh nauk «Modern Economics». № 13. С. 233-239.
13. Errou K. (193). Mozhlivosti ta mezhi rinku yak mekhanizmu rozpodilu resursiv. THESIS. T. 1. V. 1. 53-68.
14. Bromley D. (1989). Economic Interests and Institutions. Basil Blackwell. P. 110.
15. Adzhemorlu D., Robinson Dzh. (2022). Vuzkii koridor. Derzhavi, suspilstva i dolya svobody (onovl. vid.). Nash Format. 520.

16. Klein M. W. (2005). Capital account liberalization, institutional quality and economic growth: Theory and evidence. URL: <https://www.nber.org/papers/w11112>.
17. Prisner, Erich. (2014). Game Theory Through Examples / Franklin University Switzerland. 284 c.
18. North, Douglass C., Thomas Robert P. (1973). The Rise of the Western World: A New Economic History. Cambridge: Cambridge University Press, 1973.
19. Von Neumann, J.; Morgenstern, O. (1944). Theory of Games and Economic Behavior. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1944.
20. Acemoglu, D., Johnson, S., and Robinson, J. (2005) Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth, P. Aghion, S.N. Durlauf (eds), Handbook of Economic Growth, Vol. 1A, New York, Elsevier, 385–472.
21. North, Douglass C., Thomas Robert P. (1973). The Rise of the Western World: A New Economic History. Cambridge: Cambridge University Press, 1973.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2025.